

— hudičeve pipe: Bolte-Polívka III, 531 in op. 2; glede krojačevega sira-kamna: Bolte-Polívka I, št. 20 Das tapfere Schneiderlein, motiv preskušnje z velikanom B¹, str. 149.

»Kvartopirčev sin« je strnjen iz dvoje pravljic. Uvodni motiv, da oče sina že pred rojstvom nevede hudobcu zapiše, je zelo pogosten (Bolte-Polívka V, Register 292, 296, s. v. Kind, Sohn unwissentlich dem Teufel verscrieben). Tu pa je uporabljen kakor v pravljici o »Spokorjenem grešniku«: sina dado, da bi ga hudobca rešili, študirat; namesto za duhovnika pa se pripravi za jezičnega dohtarja; k puščavniku ne gre pozvedovat za pot v pekel, da bi dobil tam očetov zapis nazaj (in potem k puščavnikovemu bratu razbojniku, ki se po duhovnikovi vrnitvi iz pekla spokori: Bolte-Polívka III, št. 206 Die drei grünen Zweige, Tolovaj Mataj, prim. Iv. Grafenauer, Zbornik Zimske pomoči, 372 ss.), ampak zaide k njemu na poti k cesarju, da bi se mu kot pravdoznanec in vitez v službo ponudil. Puščavnik mu obljubi pomoč zoper hudobca: cesarju naj se ponudi za ovčjega pastirja, zoper volkove, ko ne sme nobene ovce zgubiti, mu da piščalko; potem si nepoznan s trikratno viteško igro pridobi cesarjevo hčer, po rani na nogi ga izslede in postane mladi cesar; puščavnik reši potem še njegovega sinka, ki ga hudobec določeni dan namesto njega ugrabi. To je skoraj od poteze do poteze kajkavska pravljica o »Kraljiču-zajčjem pastirju in medvedu« (Valjavec², št. 9 str. 136—41; namesto ovac zajci (C), trikratna viteška igra za kraljično, rana na nogi (D), medvedova odkletev, ki je začaran kralj (F); prim. Bolte-Polívka III, št. 136 Der Eisenhans; nam. zajčjega pastirja vrtnar (v 12. stol. že legendarno predelana »Robert Hudobec«, n. d., str. 107 s.); zajčji pastir v drugi zvezi (piščalka za sklicanje zajcev: Bolte-Polívka III, št. 165, tudi slovenske inačice, 271).

»Kačja dolina« je pravljica (krajevna pripovedka) o beli kači, kačji kraljici (Kelemina, št. 87 III, lit. str. 386), strnjena z motivi iz pravljic o rajni materi pomočnici (Bolte-Polívka I, št. 21 Aschenbettel, motiv B), o rešitvi v kačo (ali drugo žival) začarane kraljične ali kraljiča, rešitev največkrat s poljubom, obglavljenjem (tako zg. pri medvedu), razsekanjem ali drugače (Bolte-Polívka V, Register, 271 s. v. Entzauberung), v slovensko-hrvatskih pravljicah pogosto tudi s šibo (SNP I, št. 76—7: Lepa Vida reši s šibo v kačo spremenjenega kraljiča; Čajkanović, št. 68 [op. str. 524 k v. 15 ss.]: Sv. Luka: Gospod spremeni s šibo tatinskega pijanca Luka v vola in spokorjenega takisto spet v človeka, sv. Luka).

Finžgarjevimi narodnim pravljicam, zlahtnim srednjeveško-slovenskim podobam, je izdelala Plečnikova knjižna oprema kongenialen okvir. »Makalonca« je ena najlepših slovenskih knjig.

Finžgarjeva »Makalonca« naj bi bila drugim prirediteljem narodnih povestic pouk in svarilo: naj se nihče ne loti književnega »prepisavanja« takih besedil, kdor ni sam kakor črednik-umetnik Finžgar zvest narodnim izročilom, dober pripovedovalec narodnih pravljic in pripovedk, ki ga otroci in odrasli radi poslušajo, in komur pristno krajevno narečje ne teče tako gladko kakor teče gorenjski kmečki jezik Brezničanu Finžgarju (dr. A. Breznik, Jezik naših časnikarjev in pripovednikov, Cvetje 19, str. 210—7).

Ivan Grafenauer

Ljudske pripovedke iz Dobropolj. Zapisal Ljubič Tone. Narodopisna knjižnica, 3. zv. Ljubljana 1944. 95 str.

Staro narodno pripovedno blago pri nas skoraj povsod bolj ali manj gine. Toliko skrbneje bi bilo treba zapisati, kar se še rešiti dá, toliko vestneje izdati. O tem zvezku se ne more reči, da bi bil tak, kakršen bi moral biti. Že naslov »Ljudske pripovedke« ni pravi; v zbirki je ena sama prava cela pripovedka (Grad na Gorici, 16, 91), mimo nje še nekaj drobcev v sestavku »Zakaj je v Bobropoljah toliko bogcev« (9), vse drugo so pravljice, le da so nekatere kam v Dobropolje prestavljene. Inačice so zanimive, nekatere dosti dobro pripovedavane, nekatere drugod redke ali kar neznane; vse so bolj ali manj po svoje zasukane, narodopisno dragocene. Žal pa prireditev ni ravno zgled, kako je treba narodopisno blago izdajati. Zapisovalec T. Ljubič se zaveda (7),

da bi »znanstvena zbirka morala biti brez navlake pripovedovalčevega (zapisovalčevega!) sloga, brez ilustracij (čemu? da bi bile le dobre!) in s točnimi označbami virov« (pripovedovalcev!). Zadnji zahtevi bi bil pač lahko ustregel (prim. I v. Šašelj, Bisernice II [1909], Kontler in Kompoljski (Hren), Narodne pravljice iz Prekmurja I—II [1923, 1928]), zakaj tega ni storil, ne zvezo: glede prve zahteve pa svojo prireditev opravičuje, češ (8) »le za to mi je, da bi se (pravljice) prijetno čitale«, s tem bi hotel doseči (7), »da se propadanje (pripovedovanja pravljic) zajezi«. Zato je pripovedke in pravljice prestavil v knjižni jezik in jih tudi po svoje priredil: »Nekatere krajevne (pripovedke)«, pravi (5), »ki imajo videz zgodovinske snovi, mi niso bile povedane kot enote, kakor so podane v tej zbirki. Domačini jih vedo v drobcih in sem jih jaz združil v celote. To velja posebno za pripovedko o dobrepoljskih bogcih.« Prav je, da nam je to povedal: povedal naj bi bil tudi še, katere druge »celote« so prav za prav le drobci. Da pa s tem ni delal prav, nam kaže najbolje eden izmed drobcev v sestavku o dobrepoljskih bogcih. Ljubič pravi o njem (5): »Zanimiva je vera, ki še sedaj živi v starejših, da Dobrepoljska dolina stoji na stebrih nad podzemskim jezerom... — romarski vajvode... so prvo molitev posvetili usodi dobrepoljske fare, ki na jezeru stoji.« Če bi nam bil Ljubič podal drobec, kakor ga je slišal, bi bil to narodopisni dokument; morda bi spoznali v njem lahko odsev prastare kosmološke bajke o ustvarjenju zemlje s štirimi trdnimi skalnimi oporami (Et XIV, 23), nekaj nasprotje prekmurskemu bajčnemu drobcu o zemlji, ki na vodi plava in jo nosita veliki ribi (ČZN VIII, 59), in narodni pesmi o »Jezusu in svet noseči ribi« (SNP I, št. 492—3; več o tem v Slovenskem narodopisju II). Ljubič pa je mislil na »podzemski kapniški svet« (5), podobna se mu je zdela očitno mlada pobožna pesem z alegorijo peterih stebrov, ki na polju stoji in podpirajo »srečo vsih stanov« (5; iz Korytka I, v SNP je ni) in jo je z drobcem zvaril v »celoto« (str. 11), ki ne moremo z njo prav nič početi; kajti ta zvarek je proizvod leta 1944., ne pa dokument o naši prastarini.

Tudi jezikovna oblika ni zadovoljiva. Ko bi bil prireditelj besedilo preprosto prepisal v glasovih in oblikah knjižnega jezika in s pravilnim pravopisom, pri tem pa ohranil čvrsti ljudski jezik, njegovo nazorno izražanje, domačo skladnjo in stavo besed, odstranil kako nepotrebno vulgarno tučko, bi mu tega nihče ne mogel zameriti; pravičen fonetični prepis ni igrača, tudi ni za poljudno knjigo. Ljubič pa je svoje zapise kar v knjižni jezik prevedel, pa ne v jezik kakega Martina Krpana, ampak tako, da na vsak korak srečaš časnikarski jezik s papirnatimi besedami, napačno stavo besed, celo s slovniškimi napakami, pri tem pa nepotrebne vulgarne tučke. Nekaj primerov z dveh strani: (9) »Zajčje pratiče« (K o c b e k - Š a š e l j, 27: Boljša žlica zelja v miru kakor pečenka v prepiru) — »grad na Kamen vrhu« — »(Vile...) One so pripovedovale« (Prip. so) — »vedno so bile polne kašče« (k. p.) — »Vile... so brž zapele pomirjujoče« (in jih pomirile) — »se kola lahko na polju pusti« (-e) — »Če se je kmetič malomarno brigal (malo menil; prim. Breznik, Jezik naših časnikarjev in pripovednikov, Cvetje 19, str. 167), so (Vile) takoj opozorile« (opomnile, Breznik, n. d., 183 s., prim. 170, 197) — (str. 10) »Vile... Hudo so se zato zamerili Vilam« (Vilam so se... zamerili) — »To je bilo vsem v nesrečo, ker, ko so prihajali domov, sta jih sprejela jok in kreg« (brez »ker«; prepir) — »Če je desetina za grofa znesla več ko desetino (če je bila grofova desetina večja od desetine), nič zato (za to), a gorje onemu, ki je hotel zmanjšati dajatev« (dati manj) — »Rade so videle (pokvarjene ženske), da so jim drugi delali kratek čas in sladke sanje« (!—kratek čas.) — »Namesto (Ne) da bi šle k maši, perilnik v roke in... na Rašico prat. Kaj samo prat, tudi oprezovati (-at! tako še večkrat) za grajskimi jagri« (lovci).

Hvale je vredno, da je Ljubič vsaj pripovedko »Grad na Garice« (91—3) priobčil tudi v narečju, »tako, kot jo je povedal v šolski radijski oddaji l. 1939. učenec Gale Miha iz Male vasi« (90). Sicer je tudi ta zapis že nekoliko prirejen (gl. prvi stavek: Garica je nizak hribeček u zgurajam konci Dobargapola), vendar je neprimerno boljši kakor Ljubičeva prireditev (16—19). Za zgled samo kratek odstavek:

Rejs sa pršla teljanskə zidarjə jən za-
čiel dejlat. Zidaje nej šluo hitər od ruok,
zatu sa imejl Zagaričanə jən Malava-
ščə cajt za premišljevat, kaku b se zniebl
tega vranča.

Pa sta (sa!) se zmislal: kar sa Te-
ljanə padniev səzidal, sa pyuntarjə čez
nuoč padrl, starəm babam sa pa na-
tvjezlə, de sam zludi padira.

Pa to ni najhujše mesto. Vsak, kdor prevaja narodopisna besedila v knji-
ževni jezik, naj bi poprej preštudiral Breznikove zlata vredne razprave v zgoraj
navedeni knjigi (Cvetje 19), pa naj bi pridneje ko dnevno časopisje prebiral
Krpana pa Makalonco pa vzorne kmečke povesti, zraven tudi kajkavske in druge
slovanske pravljice, ki jih je Breznik tako visoko cenil zaradi pristnega do-
mačega sloga in skladnje.

Ivan Grafenauer

Lojze Zupanc, Velikan Nenasit, Belokrajinske pripovedke. Založba Murenček,
knjigarna Jože Žužek, Ljubljana 1944.

To je že peta zbirka, ki jo je priobčil L. Zupanc iz bogate zakladnice belo-
krajinskega narodnega pripovedništva: 46 pripovedk, večinoma krajevnih in
etioloških, o velikanih in graščakih, hebcih in skopuhih, šokcih in Ciganih,
pa tudi pravih pravljic, običih in v Belo Krajino postavljenih, legendarnih, ša-
ljivih (o vragu i. pod.) in novelističnih (naslov naj bi upošteval tudi te). Vse-
binsko so povestice zelo različne, motivno mikavne; mnogo jih je prav svoje-
vrstnih, tudi če so inačice po vsej Evropi znanih pravljic. »Vrag v Bilpi«
(str. 22) in »Vrač in vrag« (25) in še nekatere druge so po svoje obrnjene pre-
mene pravljice o »Neumnem vragu«; druga je nekoliko podobna zgodbam o te-
penem hudobčku v Finžgarjevi Makalonci (Hudobin potepin in ovčar,
36 s., H. p. in krojač, 49 s.); »Kučarski pastir in vražja vojska« (36) je po svoje
zasukana pravljica o »Torbi, klobuku in rogu« (Bolte-Polivka I, št. 54;
slov. hrv. srb. inačice str. 478—9); sajastega kovača je zamenil vrag; »Kačršen
človek, takšna duša« (65) je pravljica o »Sv. Petru in njegovi materi« (Bolte-
Polivka III, št. 221, slov. inačice str. 539, SNP I, št. 412, 419; Šašelj, Bi-
sernice št. 17 a-b), prenesena na Petrovega pomočnika kovača in njegovo mater;
»Brodar in njegova hči, dva pametnjaka, premagata graščaka« (83) je svojevrstna
inačica pravljici o »Umni kmečki hčeri in kralju« Bolte-Polivka II, št. 94,
slov. inačice 351, hrv. srb. 351—2, Čajkanović št. 78); sklep je čisto dru-
gačen: graščak ne vzame — kakor kralj — umnega dekleta za ženo, ampak od
presenečenja umre, brodnik in njegova hči pa le postaneta lastnika gradu na
Kučarju. Ta pravljica stoji bliže zahodnim izročilom (staroislandska iz 12. stol.,
angl. iz 14. stol., nekatere uganke že staroveške) kakor vzhodnim, pripovedke
o velikanih in večina o vragu pa spominjajo bolj kajkavskih in hrvatskih.

Žal tudi Zupanc v tej zbirki in v prejšnjih kakor Ljubič ne navaja ne krajev,
iz katerih so njegove povestice, ne pripovedovalcev. Ti podatki bi bili toliko
bolj dobrodošli, ker niso vse iz enega okoliša. Največ jih je sicer iz Šokarije pod
Semeničem in iz okolice Kučarja in Metlike, precej pa jih je tudi iz krajev okoli
Črnomlja, Dragatuša, Vinice in Starega trga. Znano pa je, da je prebivalstvo teh
okrajev in krajev kaj različnega pokolenja in da se v Beli Krajini križajo
črnokrajinska, kajkavsko-čakavska in štokavska narodna izročila. Zupanc pa je
svoje povestice vse preliel v knjižni jezik in s tem krajevne razločke zabrisal.

Hvale je vredno, da si je pri svojem prevodu skrbno prizadeval bližati svoj
slog nazorni in preprosti živi narodni govorici, da je pripovedovanje prijetno
in da iz vpletenih belokrajinskih besed diha tudi nekaj belokrajinske narečne
domačnosti. Vendar je vsa skladnja zahodnoslovenska, časih kar ljubljanska;